

VYTAUTAS DIDYSIS

ADOLFAS ŠAPOKA,
PAULIUS ŠLEŽAS, SIMAS SUŽIEDĖLIS
IR KITI

OBUOLYS

Vytautas Didysis

P. Šležas, A. Šapoka, S. Sužiedėlis, V. Dėdinas,
Z. Ivinskis, dr. M. Krasauskaitė, A. Kučinskas

VYTAUTAS DIDYSIS

1350–1430

Redagavo P. Šležas

T U R I N Y S

Įžanga	11
Trumpai apie leidinio „Vytautas Didysis“ sudarytojus	23
Žodis į skaitytojus	27
Šaltiniai ir literatura	29
A. Šapoka	
LIETUVA IKI VYTAUTO	35
Zenonas Ivinskis	
VYTAUTO JAUNYSTĖ IR JO VEIKLA IKI 1392 M.	49
V. Dėdinas	
VYTAUTO VIDAUS IR UŽSIENIO POLITIKA IKI ŽALGIRIO MŪŠIO	111
Antanas Kučinskis	
ŽALGIRIO MŪŠIS	145
Simas Sužiedėlis	
VYTAUTO VAIDMUO LIETUVOS KRISTIANIZACIJOJE	175
Simas Sužiedėlis	
VYTAUTO GALYBĖS LAIKAI	223
Paulius Šležas	
VYTAUTO SANTYKIAI SU LENKIJA	245
Paulius Šležas	
VYTAUTO KONFLIKTAS SU LENKIJA DĖL KARŪNACIJOS	337
Simas Sužiedėlis	
VYTAUTO EKONOMINĖ POLITIKA	377
Dr. M. Krasauskaitė	
VYTAUTO CHARAKTERISTIKA	403
Adolpas Šapoka	
VYTAUTO VIETA MŪSŲ ISTORIJOJE	421

A. Šapoka
LIETUVA IKI VYTAUTO

Lietuvių tautos kilmė. Jos atsiradimas dabar gyvenamose vietose.
Pirmieji politiniai junginiai. Naujas priešas ir bendros lietuvių
valstybės sudarymas. Mindaugas, Gediminas. Ekspansija į rytus
ir naujas Gedimino metodas kovose su Ordin. Algirdo–Kęstu-
čio laikai. Kultūrinė Lietuvos padėtis bei lietuvių religija.

Lyginamojo kalbų mokslo duomenimis lietuvių giminės tautos priskiriamos prie indoeuropiečių tautų šeimos, arijų šakos. Be to, žodynas rodo, kad lietuvių, latvių, jau išnykusių prūsų, kuršių ir jotvingių kadaise kalbėta viena kalba ir sudaryta vienas etnografinis vienetas. Nežiūrint daugybės teorijų, indoeuropiečių protėvynė lig šiol dar nežinoma. Taip pat niekam lig šiol nepasisekė visai įtikinančiai išaiškinti, iš kur, kada ir kokiais keliais į dabar gyvenamas vietas atsikraustė lietuviškosios tautos.

Iš senovės rašytojų pirmasis aiškiai suminėjęs lietuvių giminės tautų gyvenamus kraštus yra I-jo amžiaus Romos istorikas Tacitas. Pasak jo, čia tada gyvenę „aisčių tautos“ (*Aestiorum gentes*)¹. IV a. tuose pat kraštuose gyvenusius aisčius mini gotų istorikas Jornandis², o iš V a. yra žinomas ostgotų karaliaus Teodoriko I aisčiams rašytas laiškas, kurį mums paliko Teodoriko sekretorius Cassiodorus³. Be kitų autorių IX a. apie aisčius daug žinių

¹ Klim. 18 p.

² Mierz., I, 7 p.

³ Ten pat, 33 p.

suteikia Anglijos karalius Alfredas D. (871–901), kuris versdamas ispano Orossiuso knygą „Historiarum liber VII adversus paganos“ pridėjo žinių apie Baltijos jūrų pakraščių tautas, tarp kitko ir apie aisčius. Tas žinias jis sako gavęs iš kažkokio jūrininko Wulfstano, kuris tuose kraštuose lankęsis. Istoriografijoje tos žinios ir žinomos kaip Wulfstano pasakojimai¹. Tai yra vienas paskutiniųjų šaltinių, kurie rodo kraštuose nuo Vyslos į rytus gyvenančius aisčius (*aesti*). Vėlesniais laikais pasitaiko šaltinių, kurie tuose kraštuose jau rodo gyvenus mums žinomas lietuvių giminės tautas. Dažniau pradedami minėti prūsai, kuršiai ir lietuviai. Bet nei istorijos šaltiniai, nei archeologijos duomenys nerodo tuose kraštuose buvus tais laikais tautų kraustymosi, todėl visi mokslininkai sutinka, kad aisčiai ir buvo tos minimos lietuvių tautos. Tik lig šiol dar galutinai nesusitarta ar *aesti* yra etnografiškas vardas ar geografiškas, kaip manė daugybė senesnių mokslininkų (pvz., Mierzyński), ir reiškia „rytų žmonės“, – „Leute des Ostens“. Mūsų kalbininkai Kaz. Jaunius ir Kaz. Būga jį išveda iš žodžio *Aistuva*, kuris kadaise reiškęs pakraštinę žemę ir buvęs lietuviškų tautų protėvynė².

Pagal vėlesnių laikų šaltinius, Baltijos pakraštyje tarp Vyslos ir Nemuno gyventa didelės prūsų tautos; toliau į rytus maždaug iki Dauguvos žiočių su dabartinės Žemaitijos šiaure, – kuršių; Dauguvos vidurupy latvių (žemgalių, latgalių ir sėlių); dabartinės Lietuvos pietuose, pietinėje Suvalkijos dalyje, iki pat Mozūrų ežerų, apie Gardiną ir žemyn nuo jo Nemuno kairiajam, iš dalies

¹ Scr. r. Prus., I, 732–735 p. Mierz., I, 34–36 p.

² Klim., 21 p.

ir dešiniajam krante gyventa jotvingių; tarp tų visų tautų, pačiame centre gyventa lietuvių – aukštaičių ir žemaičių.

Jau Wulfstanas kalba aiščiau (kiek galima suprasti iš viso jo pasakojimo, tai buvo prūsai) turint šokią tokią organizaciją, turint miestų, pilių ir t. t. Bet visos žinios iki pat XIII a. mini tik smulkius organizacinius lietuviškųjų tautų vienetus su kunigais rikiais priešaky. Tokių istorijos šaltinių įvairiais vardais vadinamų valdovų būta labai daug. Kryžiuočių kronikininkas P. Dusburgas pav. vienoje Žemaitijoje žino tokių „karaliukų“ net 70, o Volynijos kronikoje paminėta, kad 1248 m. vienam mūšy žuvę net 40 jotvingių kunigų.¹ Taigi kraštas, matyt, tebegyveno giminių gyvenimą, o kaimyninės tautos tuo tarpu jau buvo susiorganizavusios į gana stambius vienetus. Tai buvo atskiros lenkų kunigaikštijos, Volynijos–Haličo, Kijevo, Smolensko, Polocko, Naugardo ir kt. rusų kunigaikštijos. Bet pasirodo, kad ir tos taip decentralizuotos lietuvių tautos turėjo tiek energijos, jog susijungę, atskiromis ekspedicijomis, pasiekdavo tolimų kaimyninių tautų žemes. Yra likę daug žinių apie lietuvių žygius net į tolimąjį D. Naugardą.

XIII a. pradžioje lietuviškosios tautos susilaukė naujo prieš – vokiečių. Pirmiausia tai buvo 1202 m. įsteigtasis „Kristaus kariuomenės brolių“ – „kardininkų“ ordinas. Jo tikslas – garantuoti jaunutei krikščionių kolonijai (Rygoje ir apylinkėse) bei bažnyčiai saugumą ir pagelbėti dvasiškai vykdyti apaštalavimo darbą tarp karingųjų pagonių. Įsigalėjęs Ordinas virto paprasta militarine valstybe.

1230 m. Mozūrų kunigaikštis Konradas ir pirmasis prūsų vyskupas misionierius Kristijonas, negalėdami apsiginti nuo

¹ Klim., 45 p.

prūsų puolimų, atsikviečia pagalbon darbo nebeturintį vokiečių „Mergelės Marijos“ Ordiną, kuris dėl ant apsiaustų nešiojamų kryžių paprastai vadinamas kryžiuočių Ordinu.

Taip lietuvių tautos įkliuvo tarp dviejų agresyvių, stiprių ir karingų germanų organizacijų. Pakraščių tautos, kurios nespėjo susiorganizuoti į stambesnius politinius vienetus, veikiai pakliuvo joms į nagus. Nepaisant nepaprastų priešinimosi pastangų, per trisdešimt metų prūsai buvo pavergti ir amžiams bėgant išnyko be pėdsako. Per tiek pat maždaug laiko buvo pavergti ir latviai su kuršiais. Bet čia veikusiam kardininkų Ordinui sekėsi prasčiau, nes jam gana anksti teko susidurti ir daug nukęsti nuo lietuvių, kurie už savo giminingas tautas politiškai buvo daug labiau subrendę. 1215 m. visų lietuvių vardu jau matome sudarant sutartis su kaimynais vos 20 kunigaikščių, o žygiai prieš kaimynus ima pasižymėti nepaprastu jėgų gausumu. Matyt, buvo jau tarpusavy tariamasi, susirūpinta bendru apsaugos reikalu ir moraliniais ryšiais. Prieš XIII a. vidurį Lietuvoje kaip tik ir pasirodo vienas vyriausias valdovas – didysis kunigaikštis, kurio klauso visi kiti kunigaikščiai. Tai buvo Mindaugas.

Dauguma senesniųjų istorikų mano, kad lietuvius susijungti į stambų politinę vienetą paakinęs gresiančio germanų pavojaus akivaizdoje iškilęs apsisaugojimo instinktas¹. Bet tai ne visai tiesa. Viena, kad tolimų kryžiuočių pavojaus lietuviai jausti ir numatyti dar negalėjo. Per daug jau geri būtų buvę politikai, kad tai būtų numatę. Livonijos gi Ordino pavojus negalėjo jiems atrodyti per didelis, nes iš pradžių jis labiau gynėsi, o lietuviai

¹ Pav. Koch., 4 p.

tik puolė jį. O kad Ordinas pavergė latgalius su žemgaliais, su kuriais lietuviai taip pat negyveno geruoju, jiems negalėjo atrodyti bloga ir pavojinga. Iš kitos pusės, šaltiniai rodo, kad lietuvių būta jau susijungusių į gan stambius politiškus vienetus dar prieš atsirandant tiems abejotiniems akstinams. Kad vėliau Lietuvos glaudesniai susijungimui į vieną politišką organizmą Ordinai turėjo reikšmės, tai neabejotina.

Kaip vyko tas atskirų mažų vienetų jungimasis į stambesnius ir kaip galutinai atsirado vienas politiškas kūnas, nėra žinios. Šaltinių liudijimu, 1236 m. Mindaugo jau turėta Lietuvoje, jei ne aukščiausia valdžia, tai bent pirmaujanti reikšmė, nes, kaip žinia, tais metais jis surengęs didelį žygį į Mozūrus. 1244 m., pasak eiliuotosios Livonijos kronikos, Mindaugas su 30 000 lietuvių nuteriojęs Livonijos Ordino žemes¹. Jei iš pradžių jis buvo paprastas bendrų lietuvių kunigaikščių žygių karo vadas, tai vėliau, užgrobęs daugumos tų kunigaikščių turtus ir kraštus, liko visagalis Lietuvos valdovas, kurio visi kiti kunigaikščiai turėjo klausyti. Bet tas suvienijimo procesas buvo labai audringas ir Mindaugui sunkus. Išvartieji kunigaikščiai, pasikvietę sau pagalbon Livonijos Ordiną, lenkus ir Haličo kunigaikščius, vienu metu, rodos, jau buvo sunaikinę visą Mindaugo galybę. Buvo laikas, kai iš visos jo valstybės priešų neužgrobta buvo likusi tik viena Vorutos pilis (kur ji buvo, ligšiol nežinoma), kurioje buvo užsidaręs jis pats. Gelbėdamasis Mindaugas buvo priverstas taikytis su pavojingiausiu priešu – Livonijos Ordinui, o tas išklė vieną sąlygą – priimti katalikų tikėjimą. Ir 1250 m.

¹ Liub., I, 11 p.

Mindaugas apsikrikštijo; pakrikštijo ir daug savo didiką. Ordinui jis dovanojo žymią dalį Žemaitijos, o tas ne tik jį parėmė, bet ir išrūpino jam karališkąjį vainiką. Mindaugo broliavimosi su vokiečiais politika buvo nepatenkinta tautiškoji – pagoniškoji lietuvių partija. Dėl tos giminės nesantaikos 1263 m. ir padėjo galvą Mindaugas. Mindaugas žuvo, bet jo darbas nežuvo. Nepaisant visų kilusių vaidų bei sambrūzdžių, sukurtoji valstybė nepakriko, morališkas ryšys jau buvo gana stiprus ir atlaikė.

Ne visiškai aiškus krizės periodas užtruko apie 30 metų, kol didžiuoju kunigaikščiu tapo kažkokio Žemaičių kng. Liutavėro sūnus karingas Vytenis, pirmasis jau gana gerai žinomas naujos ilgai Lietuvą valdžiusios dinastijos atstovas. Kaip Vytenis buvo nenuilstantis kovotojas ir tolimų ekspedicijų organizatorius bei vadas, taip po jo viešpatavęs jo brolis Gediminas (1316–1341) buvo didelis politikas, tikrasis Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos organizatorius. Jis ne tik glaudžiai sujungė bei sutvirtino valstybę, bet ir įvedė ją į politišku rytinių Europos valstybių tarpą kaip pirmąsias reikšmes narį.

Lietuvos ekspansija į rytus prasidėjo dar prie Mindaugo. Jau jis prijungė Lietuvai trikampį plotą tarp Gardino, L. Brastos ir Naugarduko, t. y. vad. Juodąją Rusiją. Tuo pat metu Lietuvos valdžia plito ir Baltojoje Rusijoje. Polocke įsigyveno Mindaugo sūnėnas Tautvilas, Drutske – antras sūnėnas Edividas, o Vitebske – jų dėdė, motinos brolis, Vikintas. Bet tos sritys vėliau vėl perėjo rusų kunigaikščių valdžion, Polockas galutinai prie Lietuvos buvo prijungtas tik Vytenio (1307), o Vitebskas – Gedimino laikais, kai po vietinio kunigaikščio mirties

kunigaikštiją paveldėjo jo žentas, Gedimino sūnus Algirdas (1320)¹. Apskritai, reikia pasakyti, kad gausingų savo sūnų ir dukterų vedybomis Gediminas laimėjo gana daug. Jo politikos sistemoje tai buvo vienas pagrindinis ramstis. Taip pat kaip Algirdui dar „gerą partiją“ jis surado Liubartui, kuris vedė vienturtę Volynijos kunigaikščio ipėdinę. Išleidęs vieną dukterį už Mozūrų Boleslovo, antrą už Lenkų sosto ipėdinio Kazimiero, sustiprino savo pozicijas prieš kryžiuočių Ordiną, kuris, baigęs terioti prūsus, visą savo galybę jau kreipė į Lietuvą. Išleisdamas kitas savo dukteris už rusų kunigaikščių (Maskvos, Tverės), jis stengėsi įgauti simpatijų ir politinės įtakos rytuose. Jo planai siekė visos Rusijos žemių. Tituluodamasis „rex Litwanorum et multorum Ruthenorum“, jis norėjo kada nors tituluotis visos Rusijos karaliumi².

Jo valdomos valstybės sienos buvo tokios: siena nuo Livonijos Ordino buvo maždaug tokia pat kaip dabar mūsų – latvių siena. Perėjusi Dauguvą, aukščiau Daugpilio ji ėjo iki pietvakarių Pskovo žemių, iki Smolensko kunigaikštijos, paskui Dniepru iki Pripetės žiočių. Toliau ėjo Kijevo ir Volynijos kunigaikštijos šiaurinėm sienom iki Būgo, o iš čia Būgu iki jo santakos su Narevu, iš kur ėjo stačiai į šiaurę, iki Nemuno, kuris buvo siena nuo kryžiuočių³.

Gedimino politika Ordinų atžvilgiu laikėsi visai naujos krypties. Jis neturėjo kariško pašaukimo ir kariavo nedaug. Karuose dažniausiai pats nedalyvavo, o vadovybę pavesdavo kam nors iš

¹ Kol. 6; Liub., I, 17, 18 p.

² Pfitz., 27 p.

³ Kol. 6, 7 p.

artimųjų, neretai savo žentui, talentingajam Gardino kunigaikščiui Dovydui. (Vis dėlto, reikia pastebėti, likimo jam buvo lemta savo gyvenimą baigti kovos lauke.) Jis buvo tikra to žodžio prasme talentingas politikas diplomatas. Apie jį lenkų istorikas Kochanovskis kalba šitaip: „Gediminas – pirmą kartą lietuvių giminės energijos ir intelektualinės pajėgos įkūnijimas. Ta inteligencija... siekė taip plačių politinių ir visuomeninių (społecznych) horizontų, tiek toli siekiančių valstybės uždavinių ir planų, kurie XIV a. pradžioje būtų galėję apšviesti aureole žmogų ne tik Lietuvos gojų barbarą¹, bet ir žydriųjų Italijos krantų tuolaikinio pasaulio liutninarus“².

Nuo Ordino jis gynėsi ir jį puolė ne tiek ginklu, kiek diplomacija. Nuoširdžiai ar tik diplomatiškais sumetimais jis buvo pareiškęs popiežiui ir pasauliui norįs su visa Lietuva prisidėti prie krikščioniškos šeimos, tik su sąlyga, kad Lietuva būtų apsaugota nuo Ordinų godumo. Ir jam pasisekė pridaryti Europoje Ordinams daug nemalonumų. Tai buvo pradžia tos Ordinų demaskavimo bei diskreditavimo Vakarų Europoje politikos, kurią užbaigė tik Vytautas. Gediminas pirmas iš lietuvių pareiškė pasauliui: „Mes kariaujame ne su kryžium, o su vokiečiais!“

Kad padidintų savo realią jėgą prieš vokiečius, jis, kaip minėta, jungėsi su lenkais ir mozūrais, ir tas sąjungas sutvirtino, išleisdamas už tų kraštų valdovų savo dukteris. O prieš jėgas

¹ Nieko nežinome apie Gedimino išauklėjimą, bet reikia manyti, kad jam turėjo įtakos ne vien Lietuvos laukai ir nepereinamos girios. Jis parodė pažinęs pasaulį, žinąs tarptautiskus santykius, ir laukuose toks vargu ar būtų išaugęs. Taigi, tas terminas, be abejo, ne vietoj.

² Koch., 14 p.

stengėsi silpninti, palaikydamas jų vidaus nesantaiką, jungdamasis ir paremdamas opoziciją¹.

Dar gyvas Gediminas visą didžiulę savo valstybę buvo padalinęs savo sūnams. Algirdas buvo gavęs Krėvę (be to, kaip minėta, jis valdė savo žmonos tėviškę Vitebską), Monvydas – Kernavę ir Slonimą, Narimantas – Pinską, Kęstutis – Trakus, Karijotas – Naugarduką, o didžiausiąją Vilniaus sritį valdė jis pats. Jam mirus, Vilniuje turbūt be jokio paskyrimo kunigaikščiu liko jauniausias sūnus Jaunutis. Vilniuje jis išsilaikė iki 1345 m., kada buvo iš ten pašalintas Algirdo ir Kęstučio. Reikia pastebėti, kad Jaunutis, nors ir gyveno Vilniuje, bet aukščiausios valdžios krašte neturėjo. Vyresnieji jo broliai tuo laiku elgėsi visiškai savarankiškai ir be jo žinios yra padarę ne vieną tarptautiško pobūdžio sutartį. Greičiausiai jungiančiu veiksniu tuo laikotarpiu bus buvusi taip pat Vilniuje su Jaunučiu gyvenanti Gedimino našlė Jaunė (Jievna). Vyriausieji broliai nekėlė triukšmo tik iš pagarbos jai ir mirusiajam tėvui. Kai tik 1345 m. ji numirė, vyresnieji broliai pasirūpino šeimos galvos vieton pastatyti rimtesnį asmenį. Tai buvo vyriausias brolių – Algirdas.

Jaunutis iš Vilniaus buvo išvytas jėga. Išsyk jis pabėgo ieškoti pagalbos į Maskvą, bet vėliau su broliais susitarė ir gavo valdyti Zaslauį. Algirdas su Kęstučiu pasidalino sunkų krašto vadovavimo darbą pusiau. Vienas, sėdėdamas didž. kung. soste, nusigręžė vykdyti Lietuvos uždavinius rytuose, o antras pasiėmė ginti ją nuo germanų pasaulio antplūdžio. Kęstučio sritis apėmė visą

¹ Taip pat Gediminas pirmasis suprato, kad reikia Lietuvą civilizuoti, pagerinti jos ekonominę vystymąsi ir tam reikalui kvieisti žmonių iš Europos. Jis kvietė įvairiausių amatininkų, pirklių, karių ir vienuolių, bet kokios buvo to kvietimo išdavos, mes nežinome.

kryžiuočių pasienį, kurio šiaurėje buvo Žemaitija, o pietuose – L. Brastos sritis. Taip padalytoje valstybėje jokio skilimo nesimastė. Broliai gyveno didžiausioje santaikoje, visais atvejais bendrai tarėsi, vienas antrą gelbėjo. Jų sutarimas buvo toks didelis, kad užsieny daug kas net nežinojo, katras jų viešpatauja, ir dėl to dažnai abu vadino „Lietuvos karaliais“. Per visus 32 bendro valdymo metus tarp brolių nebuvo jokio nesusipratimo¹.

Savo diarchiška valdymo sistema jie, kiek pajėgė, patenkino visus krašto interesus. Vakaruose Kęstutis, nors ir su didelėmis aukomis, pozicijas atlaikė. Tik jų laikais Ordinai lietuvių pradėjo vertinti kaip žmones, vertus priešus, o ne barbarus. Karas įėjo į tarptautiškos dvikovos vėžes, – buvo vedamas jau prisilaikant tam tikrų tarptautiškų kariavimo taisyklių. Imta net keistis belaisviais, pradėtos sudaryti paliaubų sutartys, riteriški pranešimai apie užpuolimą. Jau nusistovėjo ir siena. Buvo žinoma, kur baigiasi Ordinų ir kur prasideda Lietuvos žemės. Jų laikais Ordinams nepasisekė užgrobti nė vieno Lietuvos valsčiaus.

Rytuose senąją Lietuvos politikos vagą puikiai varė Algirdas. Čia jis užėmė Mstislaulį, Mohilevą, Bialą, Rževą, Toropiečą, Brianską, Černigovą ir kt., paėmė savo įtakon daugelį kitų kunigaikštijų, ne kartą buvo apsupęs Maskvą, bet jos paimti vis dėlto neįstengė. Pietuose buvo užimtas Kijevas, Podolijos rytinė dalis ir žymi dalis Volynijos su Lucku².

¹ Lenkų istorikas Kolankovskis, tiesa, pareiškė nuomonę (Kolankovski, I t., 8 p.), kad visa diarchijos sistema esanti ne susitarimo, o kaip tik brolių kovos dėl aukščiausios valdžios išdava, kurios metu Algirdas net buvęs Kęstučio kalintas. Bet jo patiekiami argumentai nestiprūs. Viena, kad šaltinis vėlyvas, o antra, kad ir teksto aiškinti taip, kaip aiškina Kolankovskis, negalima. Ir su ta jo tariamąja Vytauto išmanyma idilija baigti dar negalima.

² Liub., I, 14–27, Kol. 8, 9 p.

Taigi Algirdo–Kęstučio valstybės plotai buvo milžiniški, nors gyventojų juose vargu ar galėjo daug būti, nes rusų žemės buvo apgyventos labai skystai. Antai šaltiniai nurodo, kad keliaujant nuo Dniepro iki Briansko (prie Desnos) per 17 dienų, tik 3 nakvynėms galima buvo gauti pastogės, o šiaip reikėjo nakvoti tyruose. Taip pat retai apgyventi buvo ir rytiniai Lietuvos pakraščiai. G. de Lannoy, keliaudamas iš Daugpilio į Vilnių, per 2 paras neužtikęs nė vienos sodybos.

Visai kitoks vaizdas buvo vakarinėje Lietuvoje. Lietuvą nuo prūsų skyrė didžiulė giria, vokiečių kronikose vad. „Wildnis“, kurioje negyveno niekas, bet šiaipus jos buvo gana tirštai gyvenamas plotas. Iš pasilikusių Ordino žygių kelių aprašymų vad. „Wegeberichte“¹, matome, kad perėję tyrumus riteriai užtikdavo kraštą, apgyvendintą gana tirštai ir pasiturinčių žmonių. Tik dabartinė Suvalkija buvo veik tuščia². Taigi vyraujantis elementas toje didžiulėje valstybėje buvo lietuviai, kaip truputį vėlesniais laikais kitais duomenimis remdamasis įrodė Jakubowskis³.

Apie tų laikų lietuvių visuomenės gyvenimą, apie luomus, apie ekonominę jų padėtį žinome labai mažai, tik darome išvadas iš netiesioginių liudijimų.

Tikybės atžvilgiu jie buvo pagonys. Bet ir jos esmė dar nėra susekta. Ryškiausias jų religijos bruožas yra ypatingas gamtos bei jos reiškinių garbinimas. Patys dievybių vardai dažniausiai yra paprasti įsmenintos gamtos dalių pavadinimai, pvz., Lauksargis,

¹ Atspausa Scr. r. Prus., II t.

² Proch. D. W., 4–5 p.

³ Jakubowskis J. „Tautybių santykiai Lietuvoje prieš Liublino Uniją“. Vertė J. Jablonskaitė-Petkevičienė. Kaunas, 1921.

Bangpūtis, Žvėrinė, Krūminė, Upinė ir t. t. Kad ta begalė dievybių tarpusavy būtų buvusi siejama kokiais genealogiškais ar hierarchiškais ryšiais – nematyti.

Tiesa, dar dažnai girdime apie senovės lietuvių trejybę: Perkūną, Pikelį ir Patrimpą, bet iš tikro tai yra XVI a. kronikininko S. Grunau pasaka, sugalvota pagal skandinavų religiją; paties Grunau perduodamas tą trijų dievų vyriausios šventyklos atvaizdas vaizduoja ne ką kita, kaip senovės skandinavų vyriausiąją šventyklą Upsaloje¹. Centralinės šventyklos lietuvių tautos greičiausiai jokios neturėjo. Dusburgo ir kitų vokiečių kronikininkų minima kažkur Nadravų žemėje esanti Romuva, kurios neva atvaizdą Grunau perduoda, buvo, turbūt, ne kas kita, kaip kokia paprasta šventa vieta, kurioj gyveno koks įtakingesnis, labiau pagarsėjęs kulto tarnas, kurį to laiko vienuoliai ir palaikė pagonių popiežiaus koncepcija. Jokio vyriausiojo krivės arba, kaip S. Grunau vadina, Krivių Krivaičio veikiausiai niekad nebuvo. Ligšiol yra žinoma keletas kulto tarnų vardų, bet jokio organizacinio ryšio tarp jų neužtikta.² Taip pat nėra jokių rimtų liudijimų, kad senovės Lietuvoje būtų buvę kokių tikybos šventnamių. Jei ir buvo kokios pastogės šventajai ugniai nuo oro kritulių apsaugoti, tai jos niekuo nepasižymėjo, gal visai nesiskyrė nuo paprastų trobesių.

Su šventaisiais siejamas stabų klausimas. Nedaug ką galima pasakyti prieš kruopščiai tą klausimą tyrusį prof. Miežynskį, kuris mano jų irgi visiškai nebuvus³.

¹ Mierz., I, Klim. 82 p.

² Mierz., I, Klim. 89–102 p.

³ Mierz., I. 91 p.

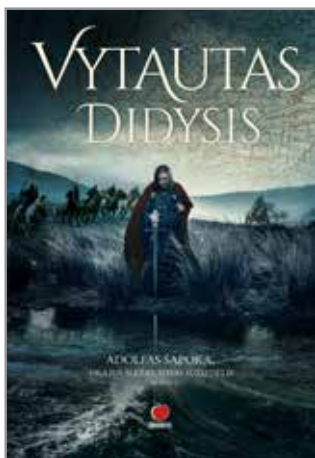
Iš kulto labiausiai tų laikų svetimšaliams į akis yra kritęs lietuvių ugnies kultas, kurio esmė taip pat nežinoma. Su kultu buvo susiję medžiai, ištisi miškai, kai kurie gyvuliai, pvz., žalčiai, petrelės arba Dievo karvytės ir kt., bet koks buvo jų ir tikinčiųjų santykis, nėra žinios.

Greta gamtos kulto senovės lietuviai turėjo vėlių kultą, iš kurio matyti jų eschatologija.

Kaip Wulfstano pasakojimai, taip ir visi kiti šaltiniai liudija, kad mirusiųjų lavonus lietuviai sudegindavo. Tuo klausimu įdomus yra pastebėjimas P. Dusburgo amžininko, Mikalojaus iš Jarošino, kuris beversdamas kalbamą Dusburgo kroniką iš lotynų į vokiečių kalbą, pridėjo nemaža savo papildymų ir paaiškinimų¹. Jis sako, kad lietuvių tautos tikėję į pomirtinį gyvenimą, „bet ne taip, kaip reikia. Taigi toks buvo jų tikėjimas: kokią padėtį žmogus turėjo čionai, – ar buvo iš kilmingųjų ar prastuolių, vargšas ar turtuolis, galingas ar be jokios valdžios, – tokioje pat padėty būsiąs ir prisikėlęs anam gyvenime. Dėl to buvo paprotys, kad mirus kilmingam žmogui (*edelin*) ginklus ir arklį, tarnus (*knechte*), moteris (*meide*), brangius apdarus, kurtus ir sakalus ir daug kitų padargų, reikalingų karo žygyje, buvo sudeginama kartu su lavonu. Taip pat su paprasto žmogaus lavonu buvo deginama visa, kas priklausė jo užsiėmimui. Mat, visi tokie daiktai kartu su jais, pagal jų tikėjimą, turėjo prisikelti iš numirusių ir tarnauti toliau, kaip anksčiau tarnavo“². Šis liudijimas visai sutinka su 1249 metų prūsų–kryžiuočių sutarties tekstu, kur irgi kalbama apie lavonų deginimą

¹ Darbą jis atliko apie 1335 m.

² Cituota iš Mierz., II, 59 p.

**ĮSIGYKITE
KNYGĄ DABAR**

obuolys.lt